

Yaptırımlara Rağmen İran'ın Bölgesel Varlığını Koruma Sebepleri

Fatima Al-Smadi

[Bu yazının Arapça orijinal versiyonu Al Sharq Forum'un web sayfasında mevcuttur]

Özet: Mayıs 2018'de ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, ABD'nin nükleer anlaşmadan çekilmesinden sonra yeniden yürürlüğe koyduğu İran'a yönelik yaptırımların kaldırılması için İran'ın 12 şartı yerine getirmesi gerektiğini açıklamıştı. ABD'nin şartlarına bakıldığında, İran'ın dışarıdaki nüfuzunun ve Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Filistin'de yaptığı ittifakların listenin önemli bir kısmını oluşturduğunu görmek mümkün. ABD yönetimi, çok açık bir şekilde İran'dan, ilişkisi çok uzun yıllara dayanan ve şu ya da bu şekilde Tahran'ın bölgedeki etkinliğini sağlayan gayriresmi aktörler ile ilişkisini sonlandırmasını istiyor. Bir başka deyişle, Trump yönetimi İran İslam Cumhuriyeti'nin kabuğunu kırmasını ve kendisine yeni bir siyasal ve düşünsel (ideolojik) çerçeve çizmesini istiyor. Bu İran'ın hâlâ büyük ölçüde devrim söylemlerine ve Ayetullah Humeyni'nin düşüncelerine bağlı olan dış politikasında önceliklerini yeniden belirlemesi gerektiği anlamına geliyor: Fakat bu şimdilik pek mümkün görünmüyor.

İran'ın bölgesel etkisinin ana sorununa dönecek olursak, ABD'nin hâlihazırda İran'a yönelik uyguladığı stratejideki yaptırımların "İran'ı frenleme" gücünün olup olmadığı, bu yaptırımların doğuracağı ekonomik, siyasi ve sosyal baskının ülkeyi, Tahran'ın yıllar boyunca yatırım yaptığı alanlardan uzaklaştırıp uzaklaştıramayacağı ile ilgili bir soru işareti ortaya çıkıyor. Bu yaptırımların ikinci paketi henüz yürürlüğe girmeden önce bile bazı sonuçları gözlemlenebilir hale gelmişti. Bu sonuçların en önemlisi ulusal para birimi olan İran riyalinin, Amerikan doları karşısında yaşadığı çöküş. Zira söz konusu yaptırım paketleri, İran'ın ekonomik gücünü felç etmeye dönük tasarlanmış olup Tahran'ı kendi halkı karşısında köşeye sıkıştırmaya, aynı zamanda ülkeyi, müttefiklerine akıttığı desteği veremez hale getirmeyi amaçlıyor.

Kasım 2018'de yeniden başlatılan ABD yaptırımları, yalnızca petrol ihracatında geçerli olmayıp birkaç başka sektörü de etkileyecek. Bunların en önemlisi İran Ulusal Petrol Şirketi veya herhangi bir İran şirketi ile yapılan ve petrol ile ilişkili olabilecek tüm ilişkileri kapsayacak. Petrol, petrol ürünleri ve petrokimya alımını da kapsayan yaptırımlar, İran limanlarını, deniz taşımacılığını ve gemi yapım sektörü, İran Deniz Hatları, Deniz Kargo Hatları ve yan kuruluşlarını da içeriyor. Bankacılık sektörünün da yaptırımlara dahil edilmesi yaptırımları ciddi bir şekilde sıkılaştırıyor. ABD, İran merkez bankası veya finans kurumlarıyla işlem yapan yabancı kuruluşları da yaptırıma tabi tutacak. Havale hizmetleri için kapsamlı cezalar öngörülüyor. İran enerji sektörü, sigorta ve reasürans sektörleri de yaptırıma tabi tutulacak.

Mike Pompeo'ya göre, yeni yaptırım paketi 50 İran bankasını ve şubelerini içeriyor. Taşımacılık ve enerji sektöründe ise, yaptırımlar, 200'den fazla kişi ve geminin yanı sıra, İran Havayolları'nı (İran Air) ve 67 uçağını kapsıyor. Yaptırım listesinde toplam 700'den fazla kişi, acente, uçak ve gemi yer alıyor. 20 ülke, Amerikan baskısına boyun eğerek İran petrolünü almayı durdurdu. Bu sayının, özellikle ABD Hazine Bakanı Steven Mnuchin'in tehditleriyle daha da artması bekleniyor.¹

Dünya çapında bankalar arasında elektronik para transferi sağlayan SWIFT ağı da yaptırımla karşı karşıya kalabilecek. Kuruluş, yaptırım listesinde adı geçen İran finans kurumlarına yazışma olanağı sağlaması halinde kendisine de yaptırım uygulanacak. Bu İran bankacılık sektörünün karşı karşıya kalacağı zorlukları daha da derinleştirecek. Bu adımın etkisi, yaptırımların kalktığı dönemde bile Ruhani hükümetinin karşı karşıya kaldığı zorlukları hatırlamakla anlaşılabilir. Söz konusu dönemde, İran bankacılık sisteminin diğer ülkelerdeki bankalarla yaşadığı sorunlar, para transferlerini büyük ölçüde engellemiştir.

İran'ın 'Rol' Takıntısı

İran'ın dışarıda, farklı sahalardaki mevcudiyetinin açık bir şekilde ideolojik devrim başlıkları altında sunulduğu doğru. Ancak, söz konusu mevcudiyeti yalnızca ideolojik bir çerçeveye oturtmak, İran'ın politik davranışını açıklamakta yetersiz kalıyor. Bilakis, bu meseleyi birçok bakımdan anlamayı ve yorumlamayı zorlaştıran tutarsızlıklara yol açar. İran'ın yaşadığı ekonomik krize rağmen dışarıdaki müttefiklerine sağladığı desteği sürdürmesi konusu, ülkenin yaptırımlarla karşı karşıya kaldığı her seferde gündeme gelmişti ve gelmeye de devam ediyor. Bu mesele başta olmak üzere İran dış politikasını anlamak ve

yorumlamak için belki de siyaset bilimine başvurmak daha faydalı olabilir.²

İran'ın dış politikasının tehdit ve fırsat ikilemine mahkûm olduğu gerçeğinden yola çıkarak, Rol Teorisi'nin üzerinde durulabilir. Burada İran'ın dış politikasının bölgesel bağlamda üç boyutu var; Yapı ve yeryüzü faktörü, jeopolitik boyutta coğrafya faktörü ve arabuluculuk boyutunda insan faktörü. İran'ın kabul gören bir bölgesel ve uluslararası rol arayışı, on yıllardan beri devam eden yaptırımların da önemli etkisinin olduğu kritik ekonomik duruma rağmen, ülkedeki karar mekanizmasının yurtdışındaki müttefikleri desteklemeye devam etme konusundaki kararlılığının arka planındaki önemli bir girdidir.

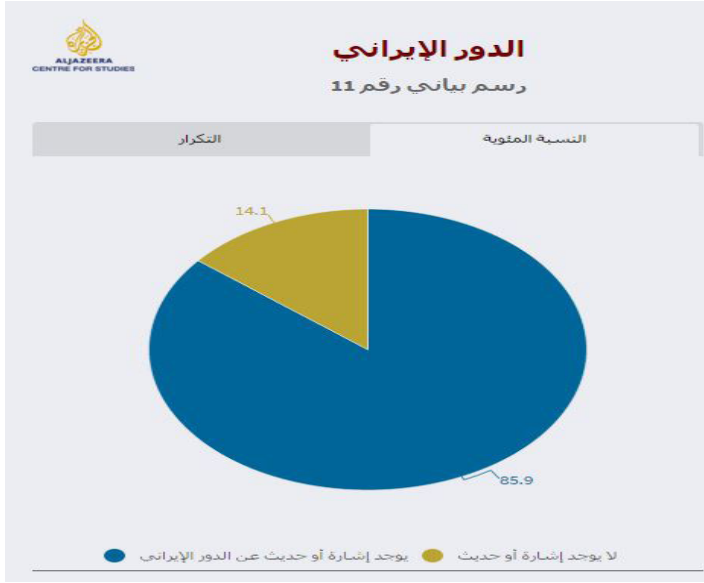
İran'ın kabul gören bir bölgesel ve uluslararası rol arayışı, on yıllardan beri devam eden yaptırımların da önemli etkisinin olduğu kritik ekonomik duruma rağmen, ülkedeki karar mekanizmasının yurtdışındaki müttefikleri desteklemeye devam etme konusundaki kararlılığının arka planındaki önemli bir girdidir

K. Holsti'nin 'rol üstlenmek' olarak isimlendirdiği tutum, öncelikle siyasi seçkinlerin ulusal rol hakkındaki algılarıyla ilişkili. Burada devletin ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri de etkili.³ Rolle ilgili olarak, araştırmacı tarafından yapılan ve "Nükleer anlaşmanın ardından İran dış politikasının yönelimleri...Öncelikler ve roller"⁴ başlığını taşıyan içerik analizi araştırmasının sonuçlarına dikkat çekilebilir.

11 numaralı grafik, İranlı yetkililerinin yüzde 86'sının- ki bu oran çoğunluk anlamına geliyor- düzenli olarak ülkenin rolünden bahsettiklerini gösterirken,

İranlı yetkililerin yüzde 14'ünün açıklamalarında İran'ın rolüne atıfta bulunmadığını gösteriyor.

11 numaralı grafik

Görselin Çevirisi: İran'ın Rolü

Sağ Üst: Yüzdeler oran

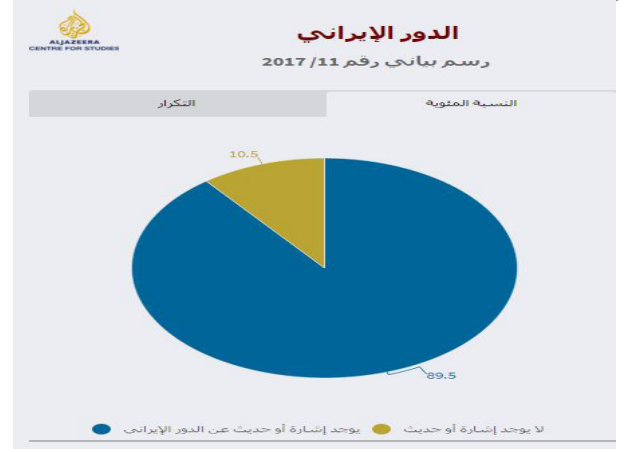
Sol Üst: Tekrar

Sarı Kısım: Konuşma ve atıf yok

Mavi Kısım: İran'ın rolü hakkında konuşma ve atıf var

(Kaynak: Al Jazeera Araştırmalar Merkezi, Araştırmacının çalışması)

2017 yılının ilk çeyreğinde (11/2017 numaralı grafik) İran'ın rolü hakkında konuşan İranlı yetkililerin oranı yüzde 90'a yükselirken, bu rolden hiç bahsetmeyen ve atıfta bulunmayanların oranı yüzde 10'a geriliyor.

11/2017 numaralı grafik

Görselin Çevirisi: İran'ın Rolü

Sağ Üst: Yüzdeler oran

Sol Üst: Tekrar

Sarı Kısım: Konuşma ve atıf yok

Mavi Kısım: İran'ın rolü hakkında konuşma ve atıf var

Araştırmanın, İran'ın rolünün niteliği ile ilgili sonuçlarına dönülecek olursa, 2016 yılında yapılan açıklamalarla ilgili olarak, İran'ın karar vericilerinin ülkenin, bölgede ve dünyada lider rol üstlenmesiyle ilgili açıklamalarının %41 oranla ilk sırada geldiğini, ülkenin terörle mücadelede önemli rol oynaması ile ilgili açıklamalarının ise %40 oranla ikinci sırada olduğunu görüyoruz. Bununla beraber, İran'ın uluslararası sistemin bir parçası olmasıyla ilgili açıklamalarının %5'in altında kaldığını, devrimi ihraç etme ve baskın role sahip olmakla ilgili açıklamalarının ise %1'i bile geçmediğini görüyoruz.

2017 yılının ilk çeyreğine ilişkin olarak, İranlı yetkililerin ülkelerinin rolüne ilişkin algılarının yüzde 52 oranında öncü rol şeklinde olduğunu, İran'ın terörle mücadeledeki rolünü vurgulayanların oranının ise yüzde 29 olduğunu görüyoruz. Bu rolün uluslararası sisteme katılımı temsil ettiğini düşünenlerin oranı yüzde 7 oranına ulaşırken, dominant bir rol oynama ve devrimi ihraç etmekle ilgili açıklamaların oranı ise %2'ye tekabül ediyor.⁵

Devletin davranışını anlamaya, devleti bu davranışa iten sebepleri ve büyük ölçüde, devletin içinde bulunduğu dış çevresi ile bağlantılı olan bu dış davranışın dinamiklerini açıklamayı amaçlayan Devlet Davranış Teorileri'ne (Theories of State Behavior) dönecek olursak, İran'ın bulunduğu bölgede, özellikle Arap komşuları başta olmak üzere bölgesel çevresi ile ilişkilerinin doğasında güvensizlik ve karşılıklı tehdit duygusunun hâkim olduğunu görüyoruz

Muhtemelen devrim ihracı ile ilgili oranlar, bu söylemin İran İslam Cumhuriyeti'nin ilk 10 yılındaki ideolojik boyutunda olan gerilemeyi gösteriyor. Ancak bu, ondan vazgeçmek anlamına gelmiyor, bilakis 'devrim ihracını İranlı siyasilerin "öncü/liderlik rol" olarak adlandırdığı başlığın içinde barındırdığı söylenebilir. Devletin davranışını anlamaya, devleti bu davranışa iten sebepleri ve büyük ölçüde, devletin içinde bulunduğu dış çevresi ile bağlantılı olan bu dış davranışın dinamiklerini açıklamayı amaçlayan Devlet Davranış Teorileri'ne (Theories of State Behavior) dönecek olursak, İran'ın bulunduğu bölgede, özellikle Arap komşuları başta olmak üzere bölgesel çevresi ile ilişkilerinin doğasında güvensizlik ve karşılıklı tehdit duygusunun hâkim olduğunu görüyoruz.

İran'ın dış davranışına eşlik eden ideolojik söylemleri hafife almak mümkün değil, ancak İran'ın dış nüfuzunun, belki de sloganlara ağır basan başka amaçları da var. Bu bağlamda, konuya Klasik Realizm Teorisi (Classical Realism) çerçevesinden bakmak faydalı olabilir. Özellikle hedef ile ilgili olan yönüyle. Zira bu teori güvenlik ve güç arayışının her devletin amacı ve onu harekete geçiren motivasyon olduğunu savunuyor.⁶

İran'ın politik performansı, 'güç ve güvenlik' konularına odaklanmaya açık

bir eğilim gösteriyor. İran bu hedefi gerçekleştirmek için, bir yandan kendi gücünü arttırmaya diğer yandan düşmanlarını ve rakiplerini zayıflatmaya çalışıyor. Bu bölgesel güç dengesinde terazinin kefesini kendi lehine çevirmek için açık bir çaba. Yemen'deki durum bu çabanın açık bir örneği. Buna göre, İran'ın performansı, güç unsurlarını bir araya getirmeye ve katlamaya dönük bir bağlamda gerçekleşiyor. İran, her bir devlete rakip gözüyle bakıyor; çünkü eğer güç kendi elinde değilse bu ona karşı bir tehlike manasına geliyor.⁷

Bu aynı zamanda, bazılarının "ilahi hukuk" bazılarının "doğal hukuk" ile bağdaştırdığı geleneksel dini terimlerle formüle edilmiş olan devletin (öz) kendi çıkarları ile de örtüşüyor.⁸ Rol örneğini genişletip hem iç düzlemde hem de dış düzlemde uygulamak mümkün; ilk olarak politik roller iç siyasi bağlam çerçevesinde incelenir; rollerin yapısı, dağılımı, etkileşimi ise alt süreçlere veya bütüncül sürece göre değerlendirilebilir. Böylece, siyasi roller uluslararası/dış politika bağlamında ele alınarak politikacıların/devletlerin/örgütlerin⁹ takındığı rollere odaklanılabilir. Özellikle Devrim Muhafızları ve Feylak Al-Quds'ün (Kudüs Gücü) bütün faaliyetleri, iç ve dış boyuta sahip olan bu kalıplardan uzak olmamakla beraber, güç elde etmek ve bu gücü artırmak için hedefin çerçevesinden ayrılmıyor. Özünde, genel anlamda devrimin ihracı söylemine dayanan bir eylemin, açık bir şekilde ideolojik güdüme sahip olan rol veya varlık gibi başka başlıkların altına gelebileceğini söylemek abartı olmaz. İran bu varlığın, bölgenin siyasi coğrafyasını değiştirme yönünde bir adım olduğuna inanıyor.

Devrim Muhafızları Komutanı General Hüseyin Selami'nin de açıkça zikrettiği gibi; "Irak'ta, İslam Devrimi ile bağlantılı,

Lübnan Hizbullahı'nın on katından daha büyük bir halk ordumuz var. Suriye'deki merkezi direniş halkasının haricinde, oradaki sahada İslam Devrimi ile ilişkili bir halk ordumuz da mevcut... Bu Aşura mücadelesinin/Aşura cihadının güç dengesini İslam Cumhuriyeti'nin lehine çevirme potansiyeli var."¹⁰

Devrim Muhafızlarından bazı liderler, 'jeopolitik boyutlar' terimlerini kullanma eğiliminde olsa da diğer liderler isimlendirme konusunda daha bir tavır sergiliyor. Feylak Al-Quds'un (Kudüs Gücü) Komutanı Kasım Süleymani'ye göre, İslam Devrimi'nin bazı bölgelere ihraç edildiğine dair kanıtlar "açık ve net, devrim Yemen'e, Bahreyn'e, Suriye'ye, Irak'a ve hatta Kuzey Afrika'ya ulaştı."¹¹ Bu destek olmasaydı, İran'ın "nüfuzunun Yemen'den Lübnan'a uzandığından"¹² bahsetmek mümkün olmayacaktı.

Suudi Arabistan'ı Yemen Üzerinden Yıpratma ve Oyalama

Yemen dosyasını, İran'a maliyeti açısından Suriye dosyasıyla kıyaslamak mümkün değil. Fakat, İran'a en az maliyetli dosyalardan biri olmasına rağmen, İran için en büyük faydayı sağladığını söylemek mümkün. Her ne kadar Yemen'deki Suudi-İran rekabeti, yüzyıl önce Afganistan'daki İngiltere ile Rusya arasındaki büyük oyunu akıllara getirirse de rekabet ekseninde şekillenen Suudi-İran ilişkileri bölge düzeyinde adı 'Yemen' olan büyük bir güvenlik oyunu aşamasına girdi. Bu rekabet, bir yandan ideolojik diğer yandan stratejik bir nitelik taşıyor.

İran, Husilere silah ve eğitim sağlama rolünü resmiyette reddederek, desteğinin sadece siyasi olduğunu söylüyor ve oradaki durumu kendi açısından şu sözlerle betimliyor: "Bir zamanlar Suudi

Yemen dosyasını, İran'a maliyeti açısından Suriye dosyasıyla kıyaslamak mümkün değil. Fakat, İran'a en az maliyetli dosyalardan biri olmasına rağmen, İran için en büyük faydayı sağladığını söylemek mümkün. Her ne kadar Yemen'deki Suudi-İran rekabeti, yüzyıl önce Afganistan'daki İngiltere ile Rusya arasındaki büyük oyunu akıllara getirirse de rekabet ekseninde şekillenen Suudi-İran ilişkileri bölge düzeyinde adı 'Yemen' olan büyük bir güvenlik oyunu aşamasına girdi

Arabistan ve El Kaide'nin arka bahçesi olarak görülen ülke, bugün İran'daki İslami devrimi örnek alan bir devrimci akımı getiriyor. Bu akım, önceki despot rejimi devirmeyi başardı ve şu anda halkçı, bağımsız bir hükümet kuruyor.¹³ Ancak bu inkâr, İranlı askeri yetkililerin zaman zaman ülkelerinin Yemen ile yaptıkları övgü dolu sözlerle ve Husilerin Suudi Arabistan'a attıkları füzelerin kaynağının İran olduğunun belirtildiği 2017 tarihli Birleşmiş Milletler raporuyla çelişiyor.

2004-2010 aralığında Husiler, Ali Abdullah Salih ile altı çatışmaya girdi. Bu çatışmalar farklı bir kimliğin oluşturulmasına önemli ölçüde katkıda bulundu. İran ve Husi hareketi arasındaki ilişki ile ilgili olarak, Yapısalcılık Teorisi'ne atıfta bulunmak mümkün. Zira, bu teori, dönüşümün ve değişimin kaynağını, farklı grupların kimliklerini ve çıkarlarını algılama süreçlerini ele alıyor. Husi hareketinin kimlik ve çıkar algısı konusundaki gerçek değişimi bu süreçte gerçekleştirdi. Bu grup kendini, İran ile olan çıkarları perspektifinden tanımlamaya başladı.¹⁴ Siyasi açıdan Husi hareketinin güçlenmesi ve (önerilen herhangi bir siyasi çözüm kapsamında) rejimin yapısına dahil olması, açık bir şekilde İran'ın bölgesel çıkarlarıyla örtüşüyor. İran'ın Husi hareketinin sağladığı bu ilerlemeyi doğru bir şekilde kullanması, Tahran'ın Batı Asya ve Kuzey Afrika'daki konumunu güçlendirme potansiyelini doğuracak.

Siyasi açıdan Husi hareketinin güçlenmesi ve (önerilen herhangi bir siyasi çözüm kapsamında) rejimin yapısına dahil olması, açık bir şekilde İran'ın bölgesel çıkarlarıyla örtüşüyor. İran'ın Husi hareketinin sağladığı bu ilerlemeyi doğru bir şekilde kullanması, Tahran'ın Batı Asya ve Kuzey Afrika'daki konumunu güçlendirme potansiyelini doğuracak

İran'da yapılan bazı araştırmalar ve birçok üniversite tezi bu konuyu ele alıyor; Yemen'de Husilerin savaştan galip çıkması ve ülkeyi ele geçirmesi, İran'ın inşa ettiği bölgesel ittifaklar ağının (direniş cephesi) dördüncü ayağını oluşturuyor. Bu da İran'ın bölgedeki stratejik derinliğini arttırdığını ve Suudi Arabistan'ı Şiiilerle kuşattığı anlamına geliyor. İttifakın bu ayağı, Suudi Arabistan ile rekabet etmede ve tehditlerin dengelenmesinde etkili bir faktör olacak.¹⁵ Nüfusun üçte birini oluşturan bu Zeydi grubun mevcudiyeti, İran için önemli stratejik fırsatlardan biri. Bu grubun yönetimde temsil edilmesi ve siyasi rolünün artırılması ülkenin dış politikasının eğilimlerinde özellikle İran ile ilişkiler bağlamında bir değişim ihtimalini ve bu ilişkinin stratejik düzeye çıkma potansiyelini beraberinde getiriyor.

İran, Yemen'deki Ensarullah Hareketi'nin ortadan kaldırılmasının Tahran'a jeopolitik bir boşluk açacağını ve bunun da jeopolitik ve ideolojik bir tehdide yol açacağını görüyor. Bu durumun İran'ın Ortadoğu'daki ittifak eksenine bir darbe vurması da mümkün. Bu yüzden Yemen'de istikrarlı ve güçlü bir Şii gücünün varlığı ve bu gücün siyasi karar alma mekanizmasında etkili rol üstlenebilmesi, İran'ın eline, bölgede kazançları arttıran stratejik bir koz verecek. Bu nedenle, İran açısından, ekonomik zorluklara rağmen Yemen, siyasal ve güvenlik yatırımlarının arttırılmasına açık bir dosya olma potansiyelini taşıyor.

Suriye... Bölgesel Ve Uluslararası Çekişmelerin Baskı Sahası

2015 yılında petrol fiyatları yüzde 50 oranında geriledi, ancak İran'ın Ortadoğu'daki müttefiklerine silah akışını kısıtmasına ilişkin bir delil göstermek oldukça zor. Bu gerileyiş, söz konusu grupların harcamalarını ekonomik projelerini ve sosyal ağlarını etkilese de İran, Suriye'de Esed rejimine askeri teçhizat ve danışmanlar sağlamaya devam etti. İran, petrol fiyatlarındaki düşüşe rağmen bu desteği sağlamada oldukça kararlı bir tutum sergiledi.¹⁶ İran'ın açık ideolojik tutumuna rağmen, Tahran'ın Suriye devrimi konusundaki politikası Realizm Teorisi¹⁷ ve Neo-Realizm Teorisi¹⁸ ile sıkı bir şekilde bağdaşıyordu.

İran'ı endişelendiren asıl mesele; Suriye arenasındaki dönüşümlerin bölgedeki mevcut ilişkiler modelinin de değişmesi anlamına geliyor olması. İran'ın çıkarları, Esed rejiminin varlığını sürdürmesini gerektiriyor. Böylece Tahran, kendi güvenliğini sağlayabilir. Konu Suriye olunca İran İslam Cumhuriyeti ulusal güvenliğinin yanı sıra bölgesel ve uluslararası çıkarlarını da düşünmek zorunda kalıyor

Suriye rejiminin varlığının korunması ve savunulması, Tahran'daki rejimin korunmasıyla ilişkili olmanın yanı sıra İran'ın bölgesel ve ulusal çıkarlarını korumasının da bir parçasıdır. Suriye sahasına çelişen çıkarlara sahip olan çok sayıda oyuncunun dahil olması karşılıklı güvensizlik ortamını doğurdu. Bu durum İran'ın eğilimini güçlendirdi. Öyle ki Suriye'de artık taraflardan birinin kazanmasının diğer tarafın kaybetmesi anlamına geldiği bir jeopolitik oyun ortaya çıktı.¹⁹

İran'ı endişelendiren asıl mesele; Suriye arenasındaki dönüşümlerin bölgedeki

mevcut ilişkiler modelinin de değişmesi anlamına geliyor olması. İran'ın çıkarları, Esed rejiminin varlığını sürdürmesini gerektiriyor. Böylece Tahran, kendi güvenliğini sağlayabilir. Konu Suriye olunca İran İslam Cumhuriyeti ulusal güvenliğinin yanı sıra bölgesel ve uluslararası çıkarlarını da düşünmek zorunda kalıyor.²⁰ Randall Schweller'in "Çıkarlar Dengesi" teorisi çerçevesinde²¹ devletler, dış politikalarında hedeflerini belirlerken ve bu hedeflere ulaşmaya çalışırken korku (güvenlik) veya açgözlülük (çıkar elde etmek)²² ya da her iki perspektiften hareket edebilir.²³

Devletler, aynı İran'ın yaptığı gibi, dış politikalarını çizerken ve yürürlüğe koyarken hem çıkarlarını hem de otoritelerini aynı anda göz önünde bulunduruyor. Bu nedenle İran dış politikasında, güvenliğini en üst seviyeye çıkarmak ya da kapasitesini arttırmak için Suriye'deki rejimin mevcut durumunu korumaya çalıştı. Bu bağlamda İran güç kaybı durumunda bir denge oluşturmak ve kayıplara dayanmak amacıyla ittifaklar kurdu. Ancak bu ittifaklar aynı zamanda kazanç sağlamaya ve çıkarları maksimize etmeye de dönüktü.²⁴ İran, Suriye devrimi başladığında ve ülkeye müdahaleye karar verdiğinde, yaptırımlardan pek de uzak bir noktada değildi. Bilakis Tahran, bankalarını ve petrolünü hedef alan sıkı yaptırımlar altındaydı. Yaptırımlar, İran'ın ham petrol ihracatını ciddi şekilde hedef almıştı. 2013 yılı sonunda İran'ın günlük petrol ihracatı yaklaşık 1,1 milyon varile gerilemişti. Bu rakam, İran'ın 2011'de ihraç ettiği günde 2,5 milyon varile kıyasla çok az bir oran. Bu da İran ekonomisinin 2013 yılında yaklaşık yüzde 5 oranında daralmasına neden oldu. İran'daki özel sektörün performansında da düşüş yaşandı. Projeleri ve kredileri sekteye uğramıştı. Yaptırımlar, İran'ın ekipman satın alma kabiliyetini de azalttı.

Mukteda Es-Sadr'ın İran'a muhalif tavrıyla ilgili tüm anlatılanlara rağmen, bu durum onun yıllardır İran tarafından desteklediği gerçeğini değiştirmiyor. İran, Sadr'a bağlı kurumları destekledi ve onun yapısına katkıda bulundu. Aynı şekilde taraftarlarına hizmet edecek bir sosyal hizmet ağı kurdu

Ancak bütün bunlara rağmen yaptırımlar, İran'ın Esed rejimine para, silah ve savaşçı desteğine engel olamadı. Keza İran, Irak'ta Şii milisleri, Yemen'deki Ensarullah-Husi milisleri ve Ortadoğu'daki diğer İran yanlısı grupları da desteklemeye devam etti.²⁵

Irak sahasında son gelişmelere hızlıca bakacak olursak, göz açıp kapayıncaya kadar nasıl oldu da İbadi siyasi oyunda saf dışı kaldı? Irak'ın İran'a yapılacak yaptırımlara bağlı kalacağını açıklamasının ardından, yaşanan bu gelişme, İran'ın Bağdat'taki etkisini bir kez daha gözler önüne serdi. İran ihtiyaç halinde bu etkiyi kullanmaktan geri kalmıyor. Mukteda Es-Sadr'ın İran'a muhalif tavrıyla ilgili tüm anlatılanlara rağmen, bu durum onun yıllardır İran tarafından desteklediği gerçeğini değiştirmiyor. İran, Sadr'a bağlı kurumları destekledi ve onun yapısına katkıda bulundu. Aynı şekilde taraftarlarına hizmet edecek bir sosyal hizmet ağı kurdu.²⁶WikiLeaks'in sızdırdığı ABD'ye ait bir belgede Washington, İran'ın Irak milislerine yönelik mali desteğinin yıllık 100 milyon ile 200 milyon dolar arasında olduğu tahmininde bulunmuştu.²⁷

İran'ın dini lideri Ali Hamaney'in Irak Temsilcisi Mücteba el-Hüseyni, Amerika'nın İran'a karşı uyguladığı yaptırımlara uyacaklarını açıklayan Haydar El-İbadi'nin bu açıklamalarını "Sorumsuz açıklamalar" diyerek hızlı bir değerlendirmede bulundu. Hüseyni, "üzüntü duyduğumuz bu tutumuyla

Irak Başbakanı İbadi, ABD karşısında psikolojik olarak zayıf düştüğünü ve yenildiğini gösterdi” ifadesini kullandı. Irak'taki siyasi gelişmeler, İran'ın İbadi'nin açıklamalarına karşı sadece cevap vermek ve eleştirmekle yetinmeyip ülkedeki nüfuzunu korumak için harekete geçtiğini gösteriyor.

İran'ın “Tutumunun Değiştirilmesi”

Bölgesel ilişkilerin seyri bize, özellikle İran ile Suudi Arabistan ilişkilerindeki gerginliğin tırmanışına ve Suudi Arabistan ile İsrail ilişkilerindeki yakınlaşmaya baktığımızda ve bu iki etkenin İran'ın güvenlik kaygısına olan yansımaları hesaba kattığımızda Washington'un “İran'ın tutumunu değiştirme” hedefine yaptırımlarla ulaşamayacağını anlatıyor. Ve hatta bu yaptırımlar İran'ın bölgesel nüfuzunu arttırmak için daha da çaba sarf etmesine neden olabilir.

Washington, İran'ın politikasının Ortadoğu'nun güvenliğini ve istikrarını olumsuz etkilediğini söylüyor. Tahran'ı tutumunu değiştirmesi için zorlamaya çalışıyor. Tahran ise, bölgesel faaliyetlerinin ulusal güvenliği için bir ihtiyaç, bölgenin güvenliğine de bir katkı olduğunu düşünüyor. Aynı zamanda Ortadoğu'yu ABD baskıları ile yüzleşmek için en uygun alan olarak görüyor.

Tüm bunlara rağmen, İranlıların günlük ihtiyaçlarının arttığı bir dönemde bölgesel politikalara yapılan harcamalarla ilgili, karar verici siyasi seçkinlerin çevresinde dahi İran'ın içinde bir fikir birliği olduğunu söylemek mümkün değil. İranlı araştırmacı Hassan Ahmadian, bu vizyona yönelik iç eleştiriler olduğunu ifade ederek²⁸, Tahran'da sonuncusu Temmuz 2018'de düzenlenen bazı gösterilerde İran'ın bölgesel politikası hakkında hasmane sloganların atıldığına işaret etti.

Protestocular Tahran'ın bölgesel yatırımlarını reddederken, bunların karşıtları, bu yatırımların İran düşmanlarının ve bölgesel rakiplerinin akıttığı paralarla kıyaslandığında çok da büyük olmadığı fikrini savunuyorlar. İran'ın ulusal güvenliğinin mali hesaplardan daha önemli olduğunu dile getiriyorlar.

Bölgesel ilişkilerin seyri bize, özellikle İran ile Suudi Arabistan ilişkilerindeki gerginliğin tırmanışına ve Suudi Arabistan ile İsrail ilişkilerindeki yakınlaşmaya baktığımızda ve bu iki etkenin İran'ın güvenlik kaygısına olan yansımaları hesaba kattığımızda Washington'un “İran'ın tutumunu değiştirme” hedefine yaptırımlarla ulaşamayacağını anlatıyor. Ve hatta bu yaptırımlar İran'ın bölgesel nüfuzunu arttırmak için daha da çaba sarf etmesine neden olabilir

Her ne durumda olursa olsun İran'ın Suriye'ye yönelik politikası, İran-Suudi ilişkilerinin doğasından ayrı yorumlanamaz. İran'daki güvenlik politikası planlamacıları perspektifinden, Suriye rejiminin düşmesi Suudi Arabistan'la çatışmasında İran'ın konumunu zayıflatabilir ve Irak'taki nüfuzunun zayıflamasına yol açabilir. Hatta onların perspektifinden Suriye, İran'ın Suudi Arabistan ve hatta Türkiye'ye karşı stratejik ağırlığının artmasını sağladı.

Devrim Muhafızları eski Komutanı Rahim Safavi de dahil olmak üzere bazı İranlı isimler, Tahran'ın Suriye'deki ekonomik çıkarları hakkında konuşmaya eğilim gösteriyor. Safavi, İran'ın Suriye'de yaptıklarına karşılık bir ekonomik fayda elde etmesi gerektiğini aleni olarak savunuyor. İran'ın Suriye'de fosfat sektöründe yatırımının olduğuna ve Suriye hükümetiyle uzun vadeli ekonomik

anlaşmalar yapmak için konjonktürün uygun olduğuna işaret ediyor.²⁹

Safavi'nin sözleri, İran'da büyük tartışmalara yol açtı. Ağır eleştirilerde bulunanların arasında Ahmedinejad'ın taraftarları da vardı. Ekonomik kazançlar uğruna gençlerin Suriye'ye ölüme gönderilmesini, "direnış eksenini korumak" ve "Ehl-i Beyt'in kadınlarını savunmak" gibi bu mücadele sırasında kullanılan sloganlara bir ihanet olarak gördüklerini dile getirdiler. Buna rağmen, İran'da bu konuyla ilgili tartışmaların bazıları medyada geniş yer buldu. Suriye'nin yeniden inşası ve İran'ın Suriye pastasındaki payına ilişkin söylemleri ve menfaatlerinin her zamankinden daha fazla olduğu tartışmaları da medyada geniş yer buluyor.

Sonuç

Yaptırımların fikir babası sayılan Gary Hufbauer ve ekibi, dış politikada yaptırımların uygulanması gerektiğine inanıyor. Bu konuyu, "Ekonomik Yaptırımların Yeniden Değerlendirilmesi" adlı meşhur kitabında işlemiştir.³⁰ Yaptırım rejiminin sürdürülmesini savunanalar için referans haline gelen bu kitapta (Dünya Savaşı'ndan günümüze) 200 yaptırım vakası konusundaki çalışmalara yer verilmiştir. Bununla birlikte, (Dünya Savaşı'ndan günümüze) 200 yaptırım vakası konusundaki çalışmalar göstermektedir ki, bu vakaların sadece üçte biri işe yaramış ve yaptırıma tabi tutulan ülkenin tavrını değiştirebilmiştir.

Leibniz Enstitüsü Barış ve Güvenlik Araştırmaları Birliği başkanı Christine Von Zust'un da aralarında bulunduğu birtakım araştırmacılar ise bu oranın çok daha az olduğunu ve yaklaşık yüzde 5 oranında olduğunu ifade ediyor.³¹

İran'da karar vericilerin zihninde, İran'ın kendi ulusal güvenliğini garantiye almak için, bazı bölgesel alanlarda yer alma ve bu varlıkla beraber gelen ekonomik yüklerin üstlenilmesi gerektiğine dair derin bir kanı var. Güvenlik gereksinimlerine ek olarak, İran daha da ileri giderek bölgenin siyasi coğrafyasını değiştirmek ve güç dengesini kendi bölgesel rolünün lehine değiştirmek için nüfuzunu kullanmaya çalıştığını gizlemiyor. Bölgesel ve uluslararası tehditleri dengelemek, bazı dosyalarda müzakere masalarında elini güçlendirmek de İran'ın amaçları arasında yer alıyor. Bu nedenlerle yüksek maliyete ve yaptırımlara rağmen, İran dış varlığını finanse etmeye ve bölgedeki müttefiklerine para harcamaya devam edecek.

Jazeera Araştırmalar Merkezi, 22 Şubat 2015:

<http://studies.aljazeera.net/ar/reports/2015/02/2015218999779800.html>

17- Fatima Al-Smadi, Tunus'tan Suriye'ye: İran, Arap Devrimlerine Karşı Nasıl Bir Tutum Sergiledi? Tunus'ta düzenlenen "2011'den sonra Arap ülkelerindeki dış faktörler ve demokratik geçiş sorunları" konferansında yapılan bir sunum: 22-20 Eylül 2018.

18- Güç Dengesi Teorisi'ne göre, güvenlik ve hayatta kalma, ülkelerin ulaşmak istediği ve bunun için tüm iç ve dış imkanlarını kullandığı ana hedefler.

Bkz: Kenneth N. Waltz, Gerçekçilik ve Uluslararası Politika (New York: Routledge, 2008), s.137.

Waltz'ın önerisine göre, güç kendi başına bir amaç değil, bir araçtır. Buna göre, devletler ittifaklarını kurarken güçlü devletin yanında (Bandwagoning) değil zayıf devletin yanında durmayı tercih eder. Çünkü böylelikle bir denge ortaya çıkıyor (Balancing) ve tek bir devletin üstünlüğü engellenmiş oluyor.

Bkz: T.V. Paul, ABD'nin Üstünlük Devrinde Yumuşak Dengeleme, Uluslararası Güvenlik, Cilt:30, s. 46-71, 2005.

19- Fatima Al-Smadi, Tunus'tan Suriye'ye: İran, Arap Devrimlerine Karşı Nasıl Bir Tutum Sergiledi? Tunus'ta düzenlenen "2011'den sonra Arap ülkelerindeki dış faktörler ve demokratik geçiş sorunları" konferansında yapılan bir sunum: 20-22 Eylül 2018.

20- Dahkani Feyruz Abadi, Seyyid Celaledin, Neo-Klasik Realizm ve İran İslam Cumhuriyeti'nin Dış Politikası, Dış Siyaset Dergisi, Sayı:2, s.248 (Farsça Kaynak)

21- Randall Schweller ve neo-klasik realistler, büyük devletler karşısında bir güç dengesini kuramayan küçük ve orta ölçekli devletlerin, kendilerine biçilen rolü oynamak zorunda olmadıklarını savunuyor. Onlara göre, bu devletler, büyük devletlerin tehditlerinden kaçınmak için Çıkarlar Dengesi gibi başka stratejileri uygulayabilir. Schweller'e göre, burada küçük ve orta ölçekli devletler, 'manevi güç' kullanabilir. Bu güç sayesinde, devletler belli bölgelerde büyük devletlerin politikalarını meşru ya da gayrimeşru kılabilir.

Bkz: Hüseyin Belherat, Küçük Devletlerin Büyük Devletlere Karşı Stratejileri, Mısır Araştırmalar Enstitüsü, 30 Nisan 2018, (Erişim Tarihi: 6 Haziran 2018).

22- Schweller, Randall L., "Uluslararası Düzen Sorununu Yeniden Düşünmek" Uluslararası Güvenlik, Cilt: 26, sayı:1, 2001 (Yaz), s. 161-185.

23- Schweller, Randall L., Kazanç uğruna küçük devletlerin büyük devletlerin yanında yer alması (Bandwagoning): Revizyonist Devleti Geri Getirmek, Uluslararası Güvenlik, Cilt:19, Sayı:1, 1994 (Yaz) s. 72-107.

24- Dahkani Feyruz Abadi, Seyyid Celaledin, Neo-Klasik Realizm ve İran İslam Cumhuriyeti'nin Dış Politikası, Dış Siyaset Dergisi, Sayı:2, s.248 (Farsça Kaynak)

25- Katzman, Kenneth, İran Yaptırımları, Kongre Araştırma Servisi, 28 Ocak 2015, (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2015). <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>

26- Bazzi, Muhammed, İran İŞİD ile mücadele için ne gerekiyorsa yapacak, 4 Ocak 2015.

<http://edition.cnn.com/03/01/2015/opinion/bazzi-iran-iraq/>

27- İran'ın Irak Seçim Politikası Üzerine Çabaları, Bağdat Büyükelçiliği (Irak), 13 Kasım 2009, Cuma:

<https://cablegatesearch.wikileaks.org/cable.php?id=09BAGHDAD2992>.

28- Hassan Ahmadian, Trump yaptırımları: 'İran'ın bölgesel tutumunu' değiştirecek mi? Yoksa karşılaşmanın düzeyini mi yükseltecek? Al Jazeera Araştırmalar Merkezi 8 Eylül 2018.

<http://studies.aljazeera.net/ar/reports/180918094254775/09/2018.html>

29- Rahim Safavi: İran'ın Suriye'de harcadıklarını geri kazanması gerek/ İran Suriye'de fosfatı ihraç ediyor, Asr İran Haber Sitesi (Farsça kaynak).

<http://www.asriran.com/fa/news/593551/%D%8B%1D%8AD%DB8%C%D%-85%9D%8B%5D%81%9D%88%9D-B8%C-%D%8A%7DB8%C%D%8B%1D%8A%7D%-86%9D%8A%8D%8A%7DB8%C%D%8AF-%D%87%9D%8B%2D-B8%C%D%86%9Dg-%87%E8%8o%2C%D%87%9D%8A%7DB8%C%DB8%C-%DA%A%9D%-87%9D%8AF%D%8B%-1D%8B%3D%88%9D%8B%1DB8%C%D-87%9%DA%A%9D%8B%1D%8AF%D%-87%9D%8B%1D%8A%-7D%8A%8D%8B%1DA%AF%D%8B%1D%8AF%D%8A%7D%86%9D%8AF-%D%87%9D-85%9%D%8A%7DA%A%9D%86%9D%88%9D%-86%9D%8A%7DB8%C%D%8B%1D%8A%7D%-86%9D%8A%7D%8B%-2D%85%9D%8B%9D%8A%7D%8AF%D-86%9%D%81%9D%8B%3D%81%9D%8A%7D%8AA-%D%8B%3D%88%9D%8B%1DB8%C%D-87%9D%8AF%D%8B%-1D%8AD%D%8A%7D%-84%9D%8B%5D%8A7%D%8AF%D%8B%1D%8A%7D%8AA-%D%8A%7D%8B%3D%8AA>

30- Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott ve Barbara Oegg, Ekonomik Yaptırımları Yeniden Düşünmek, Peterson Uluslararası Ekonomi Enstitüsü, Üçüncü Baskı, 2009.

31- ABD'nin İran'a karşı yaptırımların tarihi ve etkisi, DW Farsça 21 Mayıs 2018 (Farsça Kaynak).

<https://www.dw.com/fa-ir/%D%8B%3D%8A%7D%8A%8D%82%9D%-87%9D%8AA%D%8AD%-D%8B%1DB8%C%D%-85%9D-88%9%D%8AA%D%8A%7D%8AB%DB8%C%D%8B%-1D%8AA%-D%8AD%D%8B%1DB8%C%D%85%9D%87%9D%8A%7DB8%C-%D%8A%2D%85%9D%8B%1DB8%C%DA%A%9D%8A%-7D%8A%8D%8B%-1D%8A%7DB8%C%D%8B%1D%8A%7D86%9/a43865665->

YAZAR HAKKINDA

İran konusunda uzman Ürdünlü araştırmacı Fatima Al Smadi, halihazırda Al Jazeera Araştırmalar Merkezi'nde kıdemli araştırmacı olarak çalışmakta ve İran'la ilgili araştırmaları denetlemektedir. İran kadın sinemasında feminist içerikler hakkındaki teziyle İran'da doktorasını tamamlamıştır. Zarqa Üniversitesi Gazetecilik ve Medya Bölümünde ve Ortadoğu Üniversitesi Medya Fakültesinde Yardımcı Doçent olarak görev yapmıştır. "İran'da siyasi akımlar", "Siyasi arenada kadınlar", "İran-Amerika yaklaşması: İran'ın rolünün geleceği", "İran ve Araplar" (Ortak çalışma), "İslam Devleti Örgütü (İŞİD): Ortaya Çıkışı, Etkisi ve Geleceği" gibi çok sayıda kitap ve araştırması mevcuttur.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeterek araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

الشرف
منتدى
ALSHARQ FORUM

